

**EVOLUȚIA ARTEI DE INTERPRETARE LA NAI ÎN REPUBLICA MOLDOVA
ÎN A DOUA JUMĂTATE A SEC. XX – ÎNCEPUTUL SEC. XXI**

**THE EVOLUTION OF THE ART OF INTERPRETATION ON THE PAN-FLUTE
IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE SECOND HALF OF THE 20TH
CENTURY–THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY**

ANDREI DRUȚĂ¹,

lector universitar, doctorand,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

CZU 780.8:780.641.6.071.2(478)

780.8:780.641.6(478)

În articol sunt relevate mai multe aspecte ale evoluției artei de interpretare la nai în Republica Moldova: pe de o parte, acestea sunt strâns legate de apariția și dezvoltarea claselor de nai la instituțiile muzicale de învățământ mediu și superior din republică (apărute în anii 1970), iar pe de alta, procesul a fost influențat de apariția unor interpreți notorii. Acest instrument cu origini străvechi a fost „redescoperit” în a doua jumătate a secolului XX. Astăzi naiul este un instrument solistic cu o sonoritate deosebit de bogată, cu un timbru inconfundabil și posibilități tehnice avansate, în spațiul românesc fiind inclus în componența formațiilor de muzică tradițională și în orchestrele de folclor, afirmându-se totodată ca instrument solistic în cele

1 E-mail: druta.andrei87@gmail.com

mai diverse genuri de muzică. Aceste succese au fost pregătite și condiționate atât prin contribuția constructorilor de nai, care au perfecționat substanțial latura tehnică a instrumentului, cât și a profesorilor de nai, care au pus bazele studiului acestuia în învățământul muzical de specialitate.

Cuvinte-cheie: arta de interpretare la nai, arta de construcție a naiului, învățământ muzical de specialitate

The article reveals several aspects of the evolution of the panpipe performing art in the Republic of Moldova: on the one hand, they are closely related to the emergence and development of panpipe classes at the musical institutions of secondary and higher education in the republic (which appeared in the 1970s) and, on the other hand, the process was marked by the appearance of well known performers. This instrument with ancient origins was „rediscovered” in the second half of the twentieth century. Today the panpipe is a solo instrument with a very rich sonority, with an unmistakable timbre and advanced technical possibilities, in the Romanian space being included in the composition of traditional music bands and folklore orchestras, at the same time asserting itself as a solo instrument in most various genres of music. This success was prepared and conditioned both by the contribution of the panpipe builders, who substantially perfected the technical side of the instrument, and the panpipe teachers who laid the foundations of its study in specialized musical education.

Keywords: art of panpipe interpretation, art of panpipe building, specialized musical education

Introducere

Arta de interpretare la nai în cea de-a doua jumătate a secolului XX în Republica Moldova a cunoscut un avânt fără precedent. Popularitatea acestui instrument tradițional străvechi, cu o istorie milenară, se datorează mai multor factori istorici, sociali, dar, în primul rând, preschimbărilor ce au avut loc în viața culturală și educația muzicală profesionistă din republică. Astfel, în contextul politicilor culturale ale timpului care, precum se știe, nu erau atât de favorabile salvării adevăratelor valori muzicale ale folclorului, este esențial rolul unor procese cultural-educaționale și a unor promotori ai artei naiului, care au asigurat succesul excepțional pe plan național și internațional al acestuia. Printre acestea se numără:

- apariția claselor de nai în instituțiile de învățământ muzical specializat din republică (academizarea naiului);
- contribuția unor virtuozii ai naiului și dezvoltarea vieții concertistice;
- introducerea naiului în orchestrele de muzică populară;
- contribuția meșterilor constructori de nai la perfecționarea tehnică a instrumentului;
- apariția unui repertoriu pentru nai solo/ nai în componențe de ansamblu în componistica contemporană.

Toate aceste fenomene s-au constituit într-un proces evolutiv cultural organic, completându-se și condiționându-se reciproc, iar ca rezultat, putem constata astăzi afirmarea fenomenală a naiului ca instrument universal pe scenele lumii, arta interpretării la nai fiind adusă pe cele mai înalte culmi ale măiestriei artistice.

Importanța academizării artei interpretative la nai

Fiind unul dintre instrumentele tradiționale reprezentative, naiul, însă, nu a fost prezent în curriculele învățământului mediu și superior chiar de la data înființării catedrelor de instrumente populare la diferite niveluri ale învățământului de specialitate. Totuși, el a fost inclus în programele de studiu începând cu anii '70 – la Colegiul de Muzică „Ștefan Neaga”, când a fost înființată catedra Taraf, sub conducerea lui V. Roșcovan (1974); la Școala Republicană de Cultură și Artă din Soroca, în 1980; și la Conservatorul de Stat, în 1973. Primii profesori care au pus bazele artei de interpretare la acest instrument în Republica Moldova au fost Ion Negură și Vasile Iovu. De menționat că acești profesori, deschizători de drumuri, au studiat cu un alt mare înaintaș al artei interpretative la flaut – Alexei Bivol, absolvent al Conservatorului din Moscova. Bazele interpretării academice la flaut au constituit un punct de plecare pentru profesorii începători de atunci, care au valorificat din plin potențialul tehnic și sonor al naiului. Utilizând în procesul didactic metodele lui Taffanel și Quantz, alături de tradițiile școlii de flaut ruse, în care au fost inițiați de către Alexei Bivol (Vasile Iovu a studiat și cu flautistul

Filip Evtodienco la Conservatorul de Stat din Chișinău), acești doi primi promotori ai naiului pe plan didactic la noi în republică au obținut succese remarcabile și au educat generații întregi de naiști care au dus faima acestui instrument în toată lumea.

De remarcat este și faptul că încă de la începuturile școlii de nai, programele didactice conțineau deopotrivă un repertoriu academic și folcloric, accentul fiind pus pe interpretarea muzicii academice. Creațiile destinate interpretării la nai erau preluate în temei de la instrumente precum flautul, oboiul, vioara, având în vedere faptul că nu era necesară transpoziția partițiilor pentru nai. Repertoriul folcloric de multe ori era însușit „după auz”, din înregistrări și acest fapt este valabil și pentru celelalte instrumente tradiționale incluse în învățământul muzical din republică. Despre acest fenomen specific muzicii lăutărești și practicii populare în general, relativ recent a scris o lucrare de doctorat flautistul și naistul american Rodney Garnett, la noi apărând un articol semnat de autor în baza acesteia [1].

Rolul virtuozilor naiului și avântul vieții concertistice. Contribuția meșterilor

Evoluția repertoriului didactic academic, din punct de vedere al dificultății, prin includerea lucrărilor tot mai complexe pe plan tehnic și artistic, a contribuit nu doar la creșterea măiestriei interpretative a lucrărilor academice, ci a permis și interpretarea unui larg repertoriu folcloric de o dificultate tehnică sporită: melodii cu salturi mari, arpegii, utilizarea întregului cerc al tonalităților. Totodată, schimbări de ordin calitativ au avut loc și în procesele de sonorizare – atacul, intensitatea și stabilitatea sunetului, rezultatul fiind unul pe măsură. Toate aceste realizări ale tehnicii interpretative au condus nu doar spre lărgirea repertoriului, ci au contribuit și la afirmarea ulterioară a naiului pe scenele lumii.

Către anii '80-'90 naiul a strălucit cu o mare intensitate pe scenele autohtone. Numeroși interpreți, absolvenți ai deja reputaților profesori V. Iovu și I. Negură, au abordat repertorii de mare dificultate, evoluând în concertele ce au avut loc acasă și în întreaga lume.

Viața concertistică a Republicii Moldova, începând cu anii '90, a cunoscut o ascensiune semnificativă și prin numeroasele recitaluri de nai ale unor interpreți deveniți celebri – Boris Rudenco, Vasile Iovu, Ion Malcoci, Marin Gheras, Ștefan Negură ș.a., care au avut loc pe scene de prestigiu din Republicii Moldova – Sala cu Orgă, Filarmonica Națională, Palatul Național. Programele concertelor includeau preponderent muzică pentru diferite componente camerale. Memorabile au fost concertele ce au inclus acompaniamentul de orgă, componența ansamblistică fiind inspirată din celebrele evoluții și CD-uri ale lui Gh. Zamfir. Fiind instrumente înrudite, îmbinarea naiului și a orgii creează sonorități de factură „celestă”, acestea constituind o adevărată revelație a vieții concertistice din Moldova în acei ani.

Un loc aparte revine recitalurilor elevilor clasei de nai a lui Ion Negură, care au loc cu regularitate pe scenele din Chișinău. Este de menționat atât evoluția dificultății repertoriilor cât și a calității tehnice și artistice a interpretării. Aceste concerte au constituit importante puncte de pornire în viața artistică a tinerelor talente – viitori artiști. De un deosebit succes s-au bucurat spectacolele discipolilor maestrului alături de orchestrele de muzică populară *Lăutarii* și *Folclor*.

Ținem să scoatem în evidență și faptul că, pe lângă muzica folclorică, s-a cântat și un vast repertoriu academic în concerte acompaniate de diverse orchestre camerale și simfonice ale Filarmonicii Naționale și ale Sălii cu Orgă. Repertoriul a inclus un spectru stilistic și geografic larg în interpretare solo și de ansamblu. Acest fapt este semnificativ și marchează o nouă etapă de dezvoltare a artei naiului la noi în republică.

Toate aceste succese ale artei de interpretare la nai au fost determinate și de dezvoltarea fără precedent a artei de construcție a naiului, prin inovații tehnice aplicate în construcția acestuia, care au oferit naiștilor instrumente cu posibilități tehnice impresionante. Despre activitatea și inovațiile unor meșteri remarcabili, precum Petre Zaharia, Grigore Covaliu din Republica Moldova, am scris în articolele noastre anterioare [2]. Activitatea de mare valoare a vestiților meșteri din România, Ion și Ionuț Preda, a constituit subiectul unui alt articol semnat de autor (în curs de apariție)¹. Cert este că, fără

1 DRUȚĂ, A. Inovații în arta contemporană de confecționare a naiului: meșterii Ion și Ionuț Preda.

contribuția lor nu ar fi fost posibilă ascensiunea artistică și mondializarea naiului în contemporaneitate.

Lărgirea considerabilă a repertoriului academic pentru nai

Anii 1990-2000 s-au remarcat prin interesul sporit al compozitorilor din republică și de peste hotare pentru acest instrument, fapt datorat în mare parte succesului artiștilor noștri acasă și în afara țării, care au demonstrat înalte realizări ale artei de interpretare la nai. Interesul deosebit al compozitorilor autohtoni pentru acest instrument s-a manifestat prin apariția unor lucrări de factură academică pentru nai sau care au inclus naiul în componentele de ansamblu/orchestrale ce aparțin celor mai diverse genuri. Printre acestea se remarcă creațiile semnate de Tudor Chiriac (cantata *Doinatoriu, Silvia*), Boris Dubosarschi (*Vivaldiana*, concert pentru nai și orchestră de cameră, *Rusasca*, piesă pentru două naiuri și pian), Gheorghe Mustea (*Balada*, pentru nai și orchestră simfonică), Eugen Doga (*Eterna, Sârba*). Totodată, compozitori precum Gerard Beljon (*Bird*, 1999), Egmond Swaan (*Un amour de Pan*, 2000), Jaime Gonzales (*Caching Up*, 2012), Eva Kohler (*Le Canal du Midi*, 2007), au inclus naiul în cele mai diverse componente ansamblistice, alături de pian, orgă, corzi, chitară, percuție etc. De fapt, majoritatea acestor lucrări se încadrează în curente de factură post modernistă.

Rolul orchestrelor de muzică populară în promovarea internațională a naiului

Chiar dacă astăzi naiul are o ascensiune fulminantă în toată lumea, totuși acest lucru era total diferit la începutul secolului trecut: „În jumătatea a doua a sec. XIX arta interpretării la nai este prezentată și apreciată în străinătate: în Belgia, în Rusia – la Sankt-Petersburg, Moscova, Baku, artiștii-naști fiind însoțiți de tarafurile conduse de G. Ochialbi, S. Pădureanu. Se crede chiar că sub impresia acestor formații compozitorul rus N. Rimski-Korsakov introduce în actul al III-lea al partiturii operei „Mlada” (1893) naiul. Cu toate acestea, tot în această perioadă, naiul este treptat suprimat din componența tarafurilor. Bunăoară, în formațiile îndrumate de I. Perja, C. Marin, C. Parno, Gh. Heraru – cele mai reprezentative pentru sf. sec. XIX – înc. sec. XX în Moldova din stânga Prutului – naiul nu este consemnat. Revine gradat din nou în componența ansamblurilor instrumentale în a doua jumătate a sec. XX. În prezent, naiul circulă, mai ales, în mediul non tradițional ca instrument component în formațiile de muzică populară, în ansamblurile folclorice” [3].

Trebuie să menționăm că naiul a fost inclus în componența orchestrelor populare încă la sfârșitul anilor '60. Maestrul Dumitru Blajinu a fost cel care a cântat prima melodie solo la nai în cadrul unei orchestre profesionale. Fiind acordeonist în cadrul orchestrei *Fluieraș* și fiind un poli-instrumentist talentat, provenit dintr-o familie de lăutari, muzicianul posedă la fel de bine și naiul. Această inițiativă de a introduce naiul ca instrument solistic a continuat-o mai apoi și în calitate de dirijor al orchestrei *Folclor*.

Perioada anilor 1970-1980 s-a remarcat prin activitatea unor naiști virtuozii în orchestrele noastre – Gheorghe Mustea, în ansamblul *Joc* (1969-1971); Boris Rudenco, în același ansamblu (1973-1977, 1979-1987), iar din 1988, în cadrul orchestrei *Lăutarii*; Vasile Iovu, în orchestra *Folclor* (anii 1972 până în prezent); Ion Laiu, ca naist și dirijor în orchestra *Basarabia* (1991) ș.a. În mod special, am dori să remarcăm activitatea lui Boris Rudenco care, în calitate de solist în ansamblul *Joc*, a susținut numeroase turnee pe toate continentele cu un succes fulminant. Instrumentist de o înaltă virtuozitate, el a avut o contribuție majoră în propagarea artei de interpretare la nai, încă din timpurile sovietice, fiind, practic, unicul naist din Moldova care în anii '70 a cucerit întreaga lume prin arta sa. Reputații noștri naiști au strălucit și în calitate de soliști pe scenele europene: amintim aici concertele ansamblului „Vasile Iovu”, soliștii Ion Malcoci, Igor Podgoreanu ș.a. Mai târziu această practică a fost preluată de numeroși artiști din Moldova. Totodată, anii '90 au constituit și perioada de apogeu a succesului marilor naiști români peste hotare – Gh. Zamfir, S. Stanciu, R. Simion ș.a. Toate aceste manifestări au contribuit enorm la promovarea și popularizarea naiului în lumea întreagă.

Evoluții contemporane ale artei naiului în viața muzicală a secolului XXI. Naiul în muzica de jazz

Dacă, în a doua jumătate a sec. XX, naiul a depășit cadrul muzicii folclorice, făcându-și loc în rândul instrumentelor academice, la confluența secolelor și, mai ales în secolul XXI, naiul a fost foarte solicitat și în domeniul muzici de estradă și jazz. Merită să amintim aici activitatea remarcabilă a lui Damian Drăghici, un naist de renume mondial, originar dintr-o familie de lăutari – anume el este cel ce a adus naiul în muzica jazz. Emigrat în SUA în timpul perioadei comuniste, obține o bursă integrală de studii la prestigiosul colegiu de muzică *Berklee* din Boston, unde studiază cu profesorul de saxofon George Garzone. Famosul interpret, care a cântat cu cei mai mari maeștri ai jazzului internațional, a înregistrat 18 albume împreună cu Sony, BMG și EMI și a câștigat un Premiu Grammy cu Paul Winter (2006). Sugestivă este părerea lui Damian Drăghici care declara într-un interviu: „În opinia unora, naiul este un instrument limitat... Este un instrument atipic pentru orice, de data asta vreau să-l legitimez, să intre în lumea jazzului” [4].

Iată ce scrie și Rodney Garnett (etnomuzicolog, profesor, flautist și naist din SUA, care a studiat naiul în cadrul AMTAP pe parcursul anilor 2010-2011), elucidând succesele naiului și măiestria naiștilor noștri în teza sa de doctorat: „Iulian Pușcă, un tânăr naist din Republica Moldova (...), a contestat aparentele limitări geografice impuse instrumentiștilor din folclorul moldovenesc. După mai mulți ani de studii și evoluări în Moldova, el s-a stabilit în Dublin, Irlanda, în semestrul de toamnă al anului 2011, pentru a obține titlul de master ca naist, studiind cu profesori de flaut în cadrul sistemului universitar irlandez (...), absolvind Institutul Tehnologic din Dublin în 2013, cu onoruri de primă clasă. Capacitatea lui Iulian Pușcă de a interpreta la nai diferite stiluri muzicale este o sfidare a concepției că acest instrument este predestinat doar muzicii folclorice” [1 p. 20].

Evoluțiile artei de interpretare la nai în contemporaneitate sunt remarcabile. Generații noi de naiști virtuozii (mulți dintre aceștia fiind discipolii lui Ion Negură din Republica Moldova) s-au afirmat și sunt apreciați, la rândul lor, de publicul din întreaga lume – Marin Gheras, Igor Podgoreanu, Veaceslav Zmeu, Ștefan Negură, Iulian Pușcă ș.a. Naiștii din Republica Moldova concertează cu succes în numeroase țări ale lumii, totuși, în ultimii ani, naiul a căpătat o popularitate deosebită în rândul țărilor Europei de Est și mai ales a țărilor asiatice. Renumiți interpreții, precum Igor Podgoreanu, Marin Gheras, Veaceslav Zmeu (stabilit în Federația Rusă) și nu doar ei, concertează cu succes în Federația Rusă, Belarus, Ucraina, Kazahstan, Japonia, China ș.a., interpretând muzică academică acompaniați de mari orchestre simfonice sau orgă, muzică ușoară, dar și folclor, care se bucură de o popularitate enormă. Sute de școli de nai au fost deschise în Japonia, China, Coreea de Sud. Elevii acestor școli participă la festivaluri de nai, frecventează seminare și master-class în toată lumea. Ei însuși organizează permanent o mulțime de evenimente de acest gen, invitând interpreți și profesori din Republica Moldova și România.

Ansamblul *PanAcademic*

În 2014, sub conducerea autorului prezentului articol, naistul Andrei Druță, apare ansamblul *PanAcademic*, format din 5 naiuri – o componentă inedită pentru scena muzicală din spațiul românesc. Ansamblul și-a propus să promoveze un amplu repertoriu ce include creații academice, folclorice și de estradă. Apariția acestui ansamblu marchează câteva momente importante: pentru prima dată naiul apare nu doar ca instrument solistic, ci ca unul de acompaniament (în ansamblu sunt incluse naiuri de diferite diapazoane); tot pentru prima dată mai multe naiuri și-au îmbinat sonoritatea într-un tot întreg, în mod organic, iar acest fapt nu poate fi trecut cu vederea în contextul problematicii legate de acordajul acestui instrument. Totodată, abordarea unui repertoriu atât de vast indică nu doar virtuozitatea interpreților, ci și înaltul nivel tehnic al instrumentului care se datorează perfecționării acestuia în ultimele decenii.

Evoluțiile ansamblului *PanAcademic*, ca și ale unor alți numeroși artiști la noi și peste hotare, contribuie plenar la dezvoltarea artei de interpretare la nai, făcându-l tot mai cunoscut în întreaga lume, demn de a fi înscris în patrimoniul organologic al omenirii.

În 2018 membrii ansamblului *PanAcademic* s-au bucurat de aprecierea iubitorilor naiului din Coreea de Sud, susținând o serie de concerte, dar și câteva seminare și master-class atât în capitala Seoul cât și în alte câteva orașe importante. Stilul interpretativ deosebit, dar și metodele inovative de predare ale acestui instrument specifice naiștilor din Republica Moldova trezesc un interes sporit în toată lumea. Acest lucru a fost confirmat o dată în plus în anul 2019, prin realizarea unui proiect de o importanță deosebită în viața muzicală din țară. Ca rezultat al colaborării dintre naista din Belgia, Raluca Pătuleanu, și a naistului Andrei Druță, împreună cu membrii ansamblului *PanAcademic*, fiind susținuți de maestrul Boris Rudenco, Vasile Iovu, naistul Ștefan Negură și profesorul Ion Negură, a fost organizat primul seminar internațional de nai în Republica Moldova, care a avut participanți Belgia, Olanda, Franța și Republica Cehă. Tematica acestui seminar a fost promovarea muzicii și stilului interpretativ deosebit al marilor naiști ai neamului Boris Rudenco și Vasile Iovu. Seminarul s-a bucurat de un succes enorm, dându-le participanților posibilitatea de a însuși complexitatea ornamentării în muzica folclorică, caracteristică interpreților din țara noastră, dar și de a cunoaște specificul școlii de nai din Republica Moldova. Oaspeții seminarului au avut posibilitatea de a-și etala cunoștințele obținute într-un concert unic, acompaniați de orchestra de muzică populară *Rapsozii Moldovei* în incinta Sălii cu Orga din Chișinău, fiind o culminație pe măsură a întregului seminar. Cu părere de rău, astfel de evenimente au lipsit din viața culturală a Republicii Moldova până acum, chiar dacă țara noastră a generat o mulțime de interpreți care pe parcursul anilor și-au lăsat amprenta în lumea naiștilor mondiali. Totuși rezultatele obținute în urma acestui seminar motivează organizarea lui și în continuare, totodată creând premise pentru a pune bazele unui festival internațional de nai în țara noastră. Acest lucru ar putea însemna o nouă etapă în dezvoltarea artei interpretative la nai, dar și a școlii de nai, nu doar în Republica Moldova, dar și pe întreg mapamondul.

Concluzii

Putem afirma cu certitudine că dezvoltarea culminantă a artei de interpretare la nai în Republica Moldova în a doua jumătate a sec. XX și pătrunderea acestui instrument în patrimoniul organologic al omenirii nu ar fi fost posibilă fără contribuția unor profesori de nai consacrați care au educat generații noi de interpreți.

Depășind hotarele repertoriului folcloric românesc, naiul este solicitat în cele mai diverse genuri ale muzicii academice (în special cea simfonică și camerală). Sonoritatea acestui instrument a descoperit valențe noi, nebănuite și în muzica de estradă, jazz și rock, de film și teatru ș.a.

Astăzi, putem vorbi despre mondializarea acestui valoros instrument tradițional românesc prin interesul pe care îl prezintă pentru muzicienii și compozitorii din diverse țări, afirmarea tot mai sigură în diverse formații și în concerte pe cele mai mari scene ale lumii.

Referințe bibliografice

1. GARNETT, R. The international legacy of moldovan folklore music: auralty and improvisation. In: *Folclor și postfolclor în contemporaneitate*: materialele conf. internaț., AMTAP, 11-12 dec. 2014. Chișinău: Grafema Libris, 2015, pp. 15–20. ISBN 978-9975-52-185-7.
2. DRUȚĂ, A. *Contribuția meșterului Gr. Covaliu la dezvoltarea artei de construcție a naiului în spațiul românesc* [online]. [accesat 28.06.2020]. Disponibil: http://revista.amtap.md/wpcontent/files_mf/152690710347
3. GHILAȘ, V. Naiul. In: *Patrimoniul cultural imaterial al Republicii Moldova. Fișele elementelor de Patrimoniul Cultural Imaterial. Instrumentele muzicale tradiționale (organologia tradițională)* [online]. [accesat 27.06.2020]. Disponibil: <http://www.patrimoniuiaterial.md/ro/pagini/registrul-fi%C8%99elementelor-de-patrimoniul-cultural-imaterial-instrumentele-muzicale-tradi%C8%99ionale/naiul>.
4. DRĂGHICI, D. „Acasă” e acolo unde pot să pun naiul în lumea jazzului [online]: [interviu cu muzicianul]. A consemnat R. Brăileanu [accesat 27.06.2020]. Disponibil: <https://revista22.ro/interviu/damian-draghici-acas-e-acolo-unde-pot-s-pun-naiul-n-lumea-jazzului>